

Урматова А.Д.

О ЕДИНСТВЕ ТЕРМИНОЛОГИИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ АКТОВ

Урматова А.Д.

ЧЕНЕМДИК-УКУКТУК АКТЫЛАРДЫН БИРДИКТҮҮ ТЕРМИНОЛОГИЯСЫ  
ЖӨНҮНДӨ

A.D. Urmatova

ON THE UNITY OF TERMINOLOGY OF LEGAL ACTS

УДК:341.1

Автор бул илимий макаланын алкагында ченемдик актыларды тилдик баяндоонун калыптанган салттык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен юридикалык терминологияны иретке салуу жана унификациялоо (бир түргө келтирүү) проблемаларын караган. Юридикалык терминдерди-баяндоодогу «тилдик» өзгөчөлүгүн бөлүп көрсөтүү жөнүндөгү шарттары каралган. «Ченемдик укуктук терминология» түшүнүгү жөнүндөгү маселелер жана жалпы жонунан анын юридикалык терминология менен болгон катышы изилденген.

**Негизги сөздөр:** термин таануу, термин, терминология, терминдик талаача, юридикалык термин, аталыштары, терминдик логизация, терминдик элемент, терминдик бирдиктер, юридикалык курулуштар, мыйзамдын тили, укуктук ченем, мыйзамдуулуктун техникасы, укуктук колдонуу практикасы, укуктук терминдердин унификациясы, юридикалык тил, сөздүк.

В рамках данной статьи рассматриваются проблемы употребления юридической терминологии, ее упорядочения и унификации с учетом особенностей сложившихся традиций языка изложения нормативных актов. Рассмотрены условия, позволяющие говорить о выделении особого «языка» изложения – юридического. Исследован вопрос о понятии «нормативной правовой терминологии» и ее соотношении с юридической терминологией в целом.

**Ключевые слова:** терминоведение, термин, терминология, терминополье, юридический термин, номинация, терминологизация, терминологический элемент, терминологическая единица, юридическая конструкция, язык закона, норма права, законодательная техника, правоприменительная практика, унификация правовых терминов, юридический язык, словарь.

The article considers problems of juridical terminology use, ordering, and unification subject to features of established usage of the language in which Russian normative acts are stated. Conditions are considered which make it possible to speak about separation of a special "language" of statement - a legal language. A question was investigated on a concept of "normative legal terminology" and its correlation with juridical terminology as a whole.

**Key words:** terminology science, term, terminology, terminological field, juridical term, nomination, term formation, terminological element, terminological unit, legal construction, language of law, rule of law, legislative technique, law enforcement practice, unification of legal terms, legal language, dictionary.

Ченемдик актыларды тилдик баяндоонун калыптанган салттык өзгөчөлүктөрүн эске алуу

менен юридикалык терминологияны иретке салуу жана унификациялоо(бир түргө келтирүү) проблемаларын караган. Юридикалык терминдерди-баяндоодогу «тилдик» өзгөчөлүгүн бөлүп көрсөтүү жөнүндөгү шарттары каралган. «Ченемдик укуктук терминология» түшүнүгү жөнүндөгү маселелер жана жалпы жонунан анын юридикалык терминология менен болгон катышын карасак, маселен “кылмыш-жаза укугу”, “бөгөт коюу” деген терминдердин мамлекеттик тилде берилишинин дагы бир башка вариантта берилиши “жазык укугу же жазык процесси” жана “баш коргоо чарасы” деп берилиши сыяктуу маселелер бүгүнкү күндөгү көйгөйлүү маселерден болуп саналат. Анткени, кайсы варианты туура экендигин жарандар да, коомчулук да түшүнө алышпайт. Мындай көйгөйлөрдү заманбап шартка ылайык туура чечүү талабы жаралат.

Кыргыз Республикасынын мыйзам жана башка ченемдик актыларын жакшыртуунун эн башкы талаптары – юридикалык терминологияны өзүнчө алынган мыйзамдардын алкагында эле бирдиктүү түрдө колдонуу эмес, ошондой эле, тиешелүү мыйзамдардын бардык тармактарында бирдей же болбосо бирдиктүү түрдө колдонуу болуп саналат.

Аткаруу бийлигинин мамлекеттик органдарынын ченемдик укуктук актыларын талдоо, ошондой эле, Кыргыз Республикасынын бирдиктүү жалпы укуктук мейкиндикти камсыз кылуунун артыкчылыктуу багыттарынын бири, укуктук актыларды даярдоодогу мыйзамдар жана башка мыйзам чыгаруу органдары тарабынан колдонулуучу ченемдик укуктук терминдерди унификациялоодон (бириктирүүсүнөн) көрүнүп турат.

Жалпы укуктук, тармактар аралык жана ченемдик укуктук актылардан тармактык терминологиясы жалпы кабыл алынган жана колдонулган башка ченемдик-укуктук актылардан айырмаланып турат. Терминдердин семантикалык жактан так аткарылышы, логикалык ырааттуулугун, тартипке жана жөнгө салуу талаптарынын түзүмүн оптималдаштыруунун биримдиги катары, укуктук ченемдерди куруу сыяктуу эн маанилүү эрежелерди сактабайт.

Андыктан «Кыргыз Республикасынын Укук коргоо органдары» боюнча юридикалык терминдерди жана башка юридикалык булактардагы – кылмыш жаза, жарандык, административдик процесстерди, кылмыш жаза, жарандык жана админис-

тративдик укугу жөнүндөгү терминологияны теренирээк үйрөнүүгө, аларга карата жалпы теоретикалык жана практикалык даярдыктарды камсыздоого арналган, жана илимий-изилдөө тажрыйбаларындагы терминдерди ар бир укук коргоо органдары тарабынан иш жүзүндө колдонуу үчүн негиз катары кызмат кылат. Кыргыз Республикасынын жалпы укук коргоо органдарынын терминдик функцияларын унификациялоо менен ар бир ченемдик укуктук актыларды бардык жерде кенкенсире колдонууга мүмкүндүк берилет. Илимий изилдөөнүн негизги борбору терминдердин ар кандай түрлөрүн колдонуунун ыктарын практикалык түрдө өздөштүрүү маселелерине көңүл бурулат, ошондой эле, жогорку билим берүү тармагындагы негизги мыйзамдарды жана ченемдик актыларды, мамлекеттик органдардын тутумундагы укук коргоо органдарында терминологияны мамлекеттик тилде ыгына жараша колдонуунун ордун жана ролун, укук коргоо органдарынын ишмердүүлүгүн уюштуруунун-укуктук негиздерин, адамдардын жана жарандардын эркиндиктерин, конституциялык укуктарын коргоо боюнча укук коргоо органдарынын мыйзамда көрсөтүлгөн ыйгарым укуктарын жана компетенцияларын мамлекеттик тилде так көрсөтүүдө, укук коргоо органдарынын ишмердүүлүгүнүн коомдук кылмыштуулук менен күрөшүү жана коомчулуктун коопсуздугун камсыздоо органдары боюнча терминдердин мамлекеттик тилде берилишинин мааниманын даан-так берүүнү унификациялоо боюнча илимий изилдөө бардык жерде кенири түрдө маалымат берилген.

Ченемдик-укуктук актыларды терминологиясын унификациялоонун максаты - укуктук ченемдик документтерди, жогорку окуу жайларында юриспруденция предметин окутуудагы компетенттик мамилелердин принциптерин мамлекеттик тилде так жана айкын түрдө бир түргө келтирүү менен «Юриспруденция» багыты боюнча сунушталган негизги билим берүү программасын ишке ашыруу үчүн, окутуунун методдорунун инновациялык классификациясынын түрлөрү менен бирдиктүү бир түргө келтирүү болуп саналат. Ошондой эле, болочоктогу юристтерге укук коргоо органдары боюнча, маселен, башка мамлекеттик жана өкмөттүк эмес уюмдар өз ара кандай функцияларды аткарышаары, аткарган милдеттери тууралуу так маалымат берүү болуп эсептелет.

Изилдөөнүн негизги өзгөчөлүктөрүнүн бири болуп, укук-ченемдик актыларды бир эле укуктук актыларды өздөштүрүүнү талап кылуу менен бир нече, башкача айтканда, көп сандаган укуктук актыларды мамлекеттик тилде терминдик системанын калыпка салынган тартибинде өздөштүрүүнү талап кылуусу болуп саналат. Жалпысынан Кыргыз Республикасынын Конституциясынан баштап жана ведомстволук ченемдик актылардан тарта ар кандай денгээлдеги көп сандаган укуктук актыларды мамлекеттик тилдеги терминдерди туура так берүү

менен иш алып барууну бир түргө келтирилген терминологияны өздөштүрө билүүнү үйрөнүүгө, башкача айтканда, замандын талабына ылайык терминология маселеси курч тургандыктан ар бир сөз жана сөз айкаштарынын котормолорун так берүү менен иш жүргүзүүгө туура келет.

Илимий макалада укук коргоо органдарынын, анын негизги функциялары (багытталган), сот бийлиги, сот адилеттиги жана аны ишке ашыруучу органдар, ички уюштуруулары жана соттордун ыйгарым укуктары, прокурордук көзөмөл жана прокуратура, аны иш жүзүнө ашыруучу бул мекемелер менен алектенген кылмыштуулукту изилдөөчү жана табуучу органдарды жана сотторду уюштурууну камсыздоо ишмердүүлүктөрүндө замандын талабына ылайык мамлекеттик тилде колдонулуучу ар бир сөз же сөз айкашыбы жогоруда аталган мекемелерде бир түрдүү термин менен колдонууну талап кылуу маселеси курч боюнча калууда.

Жалпысынан алганда бул терминдер жарандык жана кылмыш-жаза процессин, жарандык, жазык, эмгек, конституциялык, администрациялык укукту жана башка юридикалык терминдерди мамлекеттик тилде терминдерди туура, бир түрдө үйрөнүүгө көмөк көрсөтөт.

Анткени, «Кыргыз Республикасынын Укук коргоо органдары» боюнча мамлекеттик мекемелерде жана жорждордо мамлекеттик тилде унификацияланган укуктук-ченемдик терминдерди туура жана так бере билүү маанилүү маселелерден болуп саналат. Себеби, мамлекеттик тилде берилген юридикалык ар бир термин бардык учурларда бир түрдө колдонулушу керек.

Илимий изилдөөнүн милдеттери:

- укукту коргоо органдарынын бардык чөйрөлөрүндөгү башка юридикалык терминологияны таануу жана юристтик-практикалык ишмердүүлүктөрүндө мамлекеттик тилдеги терминдерди кесипкөйлүк менен ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн терминдик системаны өздөштүрүүсүн камсыз кылуу.
- Юридикалык терминдерди мамлекеттик тилде колдонууну өздөштүрүүдө, мурда киргизилген башка юридикалык терминдерди жана башка ченемдик укуктук актылардын мамлекеттик тилде берилишин бир түргө келтирүү менен аларды колдонууда алган ыктарын жана билимдерин өркүндөтүү.
- ченемдик-укуктук базанын жоболорун, ошондой эле, колдонулуп жаткан мыйзамдардагы өзгөртүүлөр жана толуктоолордогу терминдерди мамлекеттик тилде туура жана бир түрдө берүү эске алынат.

Жыйынтыктап, айтканда замандын талабына жараша укук коргоо органдарындагы, дегеле, мыйзам актыларындагы укуктук-ченемдик актыларды мамлекеттик тилдер бир түргө келтирип берүү жана аны ар бир юридикалык жактарга жеткире

берүү бүгүнкү күндөгү олуттуу маселелерден болуп саналат.

**Колдонулган адабияттар:**

1. Гуценко К.Ф., Ковалев М.А. Правоохранительные органы. Учебник. М., 2004 г.
2. Григонис Э.П. Правоохранительные органы. Учеб. Санкт-Петербург, 2005 г.
3. Качалов О.В. Правоохранительные органы. Курс лекций. М., 2005 г.
4. Коряковцев В.В. Правоохранительные органы. Учебное пособие. Санкт-Петербург, 2005 г.
5. Кулбаев А.К. Правоохранительные органы КР. Учебное пособие. Б., 2001 г.
6. Кулбаев А.К., Турусбеков С.С., Сарыбаева Н. Правоохранительные органы КР. Учебное пособие. Б., 2007 г.
7. Кулбаев А.К. Правоохранительные органы КР. Учебник. 2009 г.
8. Осмоналиев К. Правоохранительные органы КР, Учеб. пособие. Б., 2005 г.
9. Сманалиев К.М. Правоохранительные органы КР. Учебник. Б., 2009 г.

**Рецензент: д.ю.н., профессор Ганиева Т.И.**

---